

עכשיו זמן שבור

ילקוט אבלות ופרידה

מקורות לטקס הלוויה
סתיו תשפ"ד, אוקטובר 2023

מכון שיטים
ארכיון החגים הקיבוצי

הילקוט הופק בסיוע:

חבצלת החדשה - קרן התנועה הקיבוצית
המחלקה למפעלים ציוניים, היחידה ליהדות כתרבות
בהסתדרות הציונית העולמית

Jewish Federation of Greater MetroWest NJ

הנה תמו יום קרב וערבו | נתן אלתרמן

אז אָמַרְהָ לּוֹ לַנֶּעַר: דָּם
אֶת רַגְלֵי אִמְהוֹת יִכַּס,
אֲבָל שִׁבַּע יָקוּם הָעָם,
אִם עָלֵי אֲדָמְתוֹ יוֹבֵס.

אֶת הַמֶּלֶךְ פִּקַּד הַדִּין.
אִךְ יוֹרֵשׁ לּוֹ יָקוּם עַד עַתָּה,
כִּי עָלֵי אֲדָמְתוֹ הַשָּׁעִין
אֶת חֲרָבוֹ שְׁעָלֶיהָ מֵת.
כֹּה דַבְּרָה וְקוֹלָהּ הִרְעִיד.
וַיְהִי כֵן. וַיִּשְׁמַע דָּוִד.

הִנֵּה תָמוּ יוֹם קָרֵב וְעָרְבוּ
הַמֶּלֶא זַעֲקַת מְנוּסָה,
עַת הַמֶּלֶךְ נָפַל עַל חֲרָבוֹ
וְגִלְבַּע לְבַשׁ תְּבוּסָה.
וּבְאָרֶץ, עַד שֹׁחַר קָם,
לֹא נָדְמוּ פְרָסוֹת הָרֶץ,
וַיִּנְחֲרֵי רַמְכוֹ בְּדָם
מִבְּשָׂרִים כִּי הִקְרַב נַחְרָץ.
הִנֵּה תָמוּ יוֹם קָרֵב וְעָרְבוּ,
וְהַמֶּלֶךְ נָפַל עַל חֲרָבוֹ.

בְּהִבְרִיק עַל הָרִים אוֹר יוֹם
בָּא הָרֶץ אֶל מִפְתָּן אָמוֹ
וּבְנִפְלוֹ לְרַגְלֶיהָ דָּם
אֶת רַגְלֶיהָ כָּסָה דָּמוֹ.
אֶת רַגְלֶיהָ כָּסָה שְׁנֵי
וַיְהִי הָעֶפֶר שְׂדֵה־קָרֵב.
וּבַדְּבָרָה אֵלָיו: קוֹמָה, בְּנֵי –
מִנֵּי דָמַע חֲשָׁכוּ עֵינָיו.
וַיִּסְפָּר לָהּ יוֹם קָרֵב וְעָרְבוּ, –
אִיךְ הַמֶּלֶךְ נָפַל עַל חֲרָבוֹ.

פתיחה

אל מול מוות של אדם קרוב אנו מוצאים עצמנו לא פעם ללא מילים. יש מי שמגיבה בשתיקה ומי שבכיו חודר חדרי לב. יש מי שמתענה בכאבה ומי שמבקש לפנות אל המת, ויש שברון לב עד כדי ריסוק כל הקולות.

בעת הזאת אנו ניצבים בפני מספר עצום של מיתות שאירעו בחטף, באלמות, בטרם עת. אנו קוברים את מתינו, ובהם הורים וילדיהם, צעירים וזקנים, נשים וגברים.

עריכת טקס ההלוויה הינה דרך לבטא את יחסינו למוות ולזיכרון, לאורחות חייו ולערכיו של המת וקהילתו. הלוויה מאפשרת לעבור מהיחיד אל היחד, ונוסכת טעם ומשמעות, אל מול הייאוש והיגון.

בילקוט מוצעת מסגרת לטקס הלוויה ופרידה. לכל אחד ממרכיבי הטקס מגוון מקורות לשימוש או להשראה. לכל טקס יתאימו מקורות אחרים בהתאם לנסיבות, לזמן ולמקום.

סדר טקס הלוויה

שערי הילקוט מסודרים בהתאם לשלבי הטקס המוצע.

התכנסות: עמ' 6

לאחר התכנסות הציבור, נפתח את הטקס בקריאת סיפור חיי המת.

דברי הספד: עמ' 11

דברי פרידה מן המת.

קטעי ספרות ושירה: עמ' 16

בין החספדים ולאורך הטקס ניתן לשלב מקורות העוסקים באובדן, בעצב ובשכול.

קבורה וכיסוי הקבר

קדיש ואל מלא רחמים: עמ' 26

שירי תפילה המשמיעים את קול האדם ומצפוננו.

הנחת זרים ואבנים ומעבר מעל הקבר

יזכור: עמ' 36

קריאת מקורות העוסקים בזיכרון החורג מהיחיד, ומבטאים את כאבה של הקהילה והאומה (מתאים לערבי זיכרון).

תוספות: עמ' 42

רשימת מקורות שירים לעת אבלות: קישור לרשימת השמעה קישור למקורות הילקוט ולמקורות נוספים

התכנסות

בתחילת הטקס נהוג לספר את קורות חייו של המת.
קריאה מן המקורות המצורפים תסמן תחילתו של זמן
מקודש.

זמן שבור | יחזקאל רחמים

וְעָשׂוּ זְמַן שָׁבוֹר
וּבְרוּר שְׁמֵכָאן חִיבִים
לְחֶשֶׁב נְשִׁימוֹת.

גַּם עַצ נַעֲקָה,
שְׁרָשְׁיוּ מְגֻשָּׁשִׁים
בְּיוֹ סְדָקֵי אֲבָנִים,
נִמְתָּחִים
לִינּוֹק לַחֹת
קְלוּשָׁה
מְרַגֵּב אֲדָמָה,
לְשָׂאֵב
אֶל קֶרֶבֶם
כֹּל מָה שְׁמוּכֹן לְהַגִּיר
בְּשַׁעָה שְׁפָזָאת,
רְסִיסִים שֶׁל תְּקוּהָ
עֲמוּמָה,
אוּ אֶפְלוּ
שְׁיָרֵי נַחְמָה.

ארץ ישראל | ע. הלל

מתבונן באדמה החזקה הזאת
מביט בהם, בהררי הסלע החמורים,
צופה בשמי אי-קצ-הנהרה
ובכל הפנים והאנשים הללו
ורואה ארבעת אלפים שנים של יפי

וצעקה

נוף עם ברושים | עלי אלון

ברושים
מלים ירקות
מבכי
דקות צנאר
נשמות עולות לעולה
בבקעה ובקר
כשאני מסתכל בהם
עולה בי אהבה נוראה
לארץ השכולה הזאת
שפכה בוכה

הקריעה | אבא קובנר

היום יפסק כל דיבור. כל הקולות הרמים יסולקו
 מן הבמות. עד שנוכל בשתיקה-של-צור לקלוט את
 גדלות השירה הבאה לקראתנו, ממרחבים שרופים.
 בפה בקוע ממכות-אש נקרא בשמות המחוברים
 עמוד אחר עמוד. טור אחר טור. שם אחר שם -
 ולא נוצר עוד הניסוח שיכיל את האחד וכל עולמו;
 נער ונער וחלום בגרותו. איש איש וסודו. לוחם
 ולוחם בדמו.
 והקריעה היא על חזה כל בית-ישראל.
 הם היו הערבנות הצרופה שנועדה לגאול אותנו
 מהקצב-החוזר של קרבן-הדמים. כל צורות החלום
 של הארץ הזאת חקוקות במותם - במסירות הנפש,
 בעוז ובתימהון.
 על כן בוכים עפר ואפר ואין את מי לנחם.
 עמי עומד היום עם פצוע ואינו יודע כי מתפלל הוא.
 שתהא נשמתם צרורה בצרור החיים-שעלינו-לחיות
 במוצא יחידי לאשר הוא עתיד.
 הארץ תחזור אל מקורה לאחר שיעבור אותה הרעם -
 ארורה! אם תחזור לסורה.

גם לעת צער | אשר שופט

גם לעת צער נבואה יחדו -
רעה/הבעל ובנים, ידידים ואחים,
בכאב חסרונו של אדם נאהב,
נכח תל רענו שכסה בפרחים.

באור הדחוס של מלכות היגון
ננשם, נמצה רגש זה עד תמו,
נחיה את הרגע בדמי עצבון,
נהיה אתו יחד, בעצומו.

נקלט את צלילי נגינת העצבות
שיודעים לדובב את תחושת השעה,
העוזרים לחשב ולזכר את הדמות,
להתחדות הם נותנים הבעה.

גם נאמר במלים את המעט שנתנו
ממגלה של חיים עשירי מעשה;
היו שאיפות, הן השגנו ברבון
היתה אהבה, היתה עולם מלא.

אמר המשורר | אריה אהרוני *

הַאֲנָשִׁים מְשׁוּלִים לְכוֹכְבֵי לֶכֶת,
כּוֹכֵב כּוֹכֵב וַיְחִוְדוּ,
וַאֲיֵן כּוֹכֵב דּוֹמָה לַעֲמִיתוֹ

אִישׁ אִישׁ וְעוֹלָמוֹ שְׁלוֹ –
הֶרֶף רָגְעוּ הַמַּפְלָא שְׁאִין דּוֹמָה לוֹ
וּשְׁעַת אֵימָה שְׁלוֹ שְׁאִין לָהּ אַחוֹת.

וּבְמוֹת הָאִישׁ
לוֹקַח הוּא עֲמוֹ
נְשָׂם רֵאשׁוֹן שְׁלוֹ
שְׁמֵשׁ רֵאשׁוֹנָה שְׁלוֹ
קָרַב רֵאשׁוֹן שְׁלוֹ –
כָּל זֶה לוֹקַח הוּא עֲמוֹ.

כֹּן, נְשָׂאֲרִים אֲמָנָם, נִדְבָדָּד שְׁבָנָה
שְׁבִיל שְׁסָלֵל, עַץ שְׁנַטְע
אֲמָנָם הִרְבָּה מִפְעָלוֹ דִּינֵוֹ לְהוֹתֵר
וְאוֹלָם מְשֵׁהוּ גְדוֹל וַיִּקָּר
שְׁאִין לוֹ תְּמוּרָה
מִסְתַּלֵּק לְלֹא שׁוֹב.

לֹא אֲנָשִׁים מֵתִים, כִּי עוֹלָמוֹת.

דברי הספד

דברי ההספד מעלים קווים לדמות המת ומעצבים את זכרו. ההספד הנקרא אל מול הציבור קושר את הקהילה, דרך הערכים אותם נשא המת בחייו. מובאים כאן קטעי הספד מתקופות שונות להשראה.

הוא היה | יחיאל מוהר

מְפַל הַמְּלִים שֶׁיֵּצְאוּ מִגְדְּרוֹ
בְּיָמִים שֶׁל גָּאוֹן וְיָגוֹן וְתִקְוָה,
שְׁתֵּי מְלִים נוֹרְאוֹת - הוּא הָיָה.

הוּא הָיָה נֶעֶר חֶמֶד,
הוּא הָיָה מְתִלְתֵּל.
הוּא הָיָה מְשַׁחֵק פְּדוּר רְגֵל וְסֵל
אֲבָל כְּשֶׁאֲמָרוּ לוֹ לְצֵאת - הוּא יָצָא
וְעִכְשָׁו, הוּא הָיָה.

[...]

וְעַתָּה מֵת לְמָה זֶה אֲנִי צָם הָאוֹכֵל לְהִשִּׁיבוֹ עוֹד
אֲנִי הַלֵּךְ אֵלָיו וְהוּא לֹא יָשׁוּב אֵלָי.

קינת דוד

הצבי ישראל על במותיך חלל איך נפלו גבורים.
אל תגידו בגת אל תבשרו בחוצת אשקלון
פן תשמחנה בנות פלשתים
פן תעלזנה בנות הערלים.
הרי בגלבע אל טל ואל מטר עליכם ושדי תרומת
בי שם נגעל מגן גבורים מגן שאול
בלי משיח בשמן.
מדם חללים מחלב גבורים קשת יהונתן
לא נשוג אחר וחרב שאול לא תשוב ריקם.
שאול ויהונתן הנאהבים והנעימים
בחייהם ובמותם לא נפרדו
מנשרים קלו מאריות גברו.
בנות ישראל אל שאול בכינה
המלבשכם שני עם עדנים
המעלה עדי זהב על לבושכן.
איך נפלו גברים בתוך המלחמה
יהונתן על במותיך חלל.
צר לי עליך אחי יהונתן נעמת לי מאד
נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים.
איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה.

קינת אב | שלמה לביא

[...] הן לא סופדים לחייל בנפלו, רק על עצמי אקונן.
 מעתה מי יאיר לי את פניו כמו שידע ילדי להאיר פנים?
 מי ישמח לקראתי, כמו שידע הוא לשמוח ולצחוק מטוב לבו?
 הוא ידע לצחוק והיה בצחוקו משום השבת הנפש. הוא ידע
 לחייך ולהעלות בחיוכו גהה ללב הכואב.
 ועד מה ידע להניח את ידו על כתפך ולגלול ממך, רק בהנחת
 ידו בלבד, את כל הכבד והמעיק עליך.

הוי! מי יסעד את אביו מעתה? מי יסעד את האב אשר שכל את
 אהוביו?

מה צפוי עוד לאבא זה? -

יְלָדִי, שכה יקרתם לי, וכל אותם הילדים היקרים שנפילתם
 קדמה לנפילתכם ושעודם נופלים אחריכם: [...] נשארתי מעבר
 לכל. אנו נחוג, נגיל, נצהל, נהלל אתכם, נעלה על ראש שמחתינו
 את הגיבורים האלמונים. ואתם? הריני חרד מאוד להוציא מבין
 השפתיים את המילים הרועדות ביניהן [...]

אנו נירש אתכם, מה מרה ומחרידה המחשבה הזאת, מי ידע,
 מי יחוס לנשאר ערירי בין גלי השמחות!?

קינת אם | אסתי כהן

נמרוד היה נער רודף צדק ושלום שחפש את דרך הפשרה בקרב כל חבורה אליה השתייך והיה מלא כבוד לחיים ולכל אדם באשר הוא אדם. כמו רבים מהבנים שנפלו והבנות, הוא לא רצה להיות גיבור. הוא לא בחר למות אבל ברגע האמת ידע את המוטל עליו, עשה הכול בקור רוח תוך הפגנת אחריות אישית, רעות וערבות הדדית.

[...]

שני הצירים המרכזיים של התפילה העמוקה שלי, היומיומית, כאם, כישראלית, כבת לעם ולחברה הפצת חיים ובראש ובראשונה כבן אדם הם שלום, שלום בפנים ושלום בחוץ. שלום קודם כל בינינו לבינינו מתוך דרך ארץ וכבוד אדם ויהיו השקפותינו ודעותינו אשר יהיו. בעיניי, היעדרם של אלה הוא אויב הרבה יותר מסוכן מכל אויבנו המוצהרים והוא כבר כאן, מפורר את החברה שלנו, משסע אותנו, מחלק אותנו לטובים ולרעים, לצודקים ולטועים.

[...]

את מי ואת מה זה כל כך משרת שנהיה כל כך מפולגים וחצויים, שנאבד את האחדות שלנו כעם? הבנות והבנים שלנו נפלו על הגנת העם והמולדת, אותו עם שמקורו הוא רקמה יפיפיה משובצת בכל החוטים מכל הצבעים.

ליד בני נמרוד שקבור פה בהר הרצל קבורים שמאלנים לצד ימנים, קיבוצניקים לצד מתנחלים, דתיים וחילונים, בני גרים לצד בני שבעה דורות בארץ, צאצאים לשורדי השואה לצד בני עולים חדשים מכל קצווי העולם, הומואים לצד סטרייטים, חיילים בודדים שעשו עלייה כדי לשרת את המדינה לצד בנים ממשפחות ברוכות ילדים ועוד ועוד גוונים ובני גוונים.

לכל אחד מבנינו היקרים ששילמו בחייהם את המחיר הכבד ביותר כדי שהעם הזה יישב לבטח בארצו היו ערכים ותפיסות שהוא התחנך עליהם וחשב שהם הכי נכונים ובחירות והחלטות שהיו שונות בתכלית מאלה של חברו שנפל לצדו, אז במותם נקדש אותם ואת זכרם ובחייהם נוקיע אותם, את כל אלה השונים מאיתנו? הלא אנו, כל אם וכל אב, כל בן ואח היו רוצים לדעת שמות היקר להם מכל לא היה לשווא, לא היה חסר משמעות, היינו רוצים לדעת שהעם הזה ראוי למחיר הכול כך נורא שמשלמת כל משפחה שכולה לעולמי עולמים.

[...]

למען המלחמה כבר נעשה הכול ושולם ומשולם המחיר היקר ביותר. זה לא פשוט ולא פשטני ויהיו אולי מי שיאמרו – זאת אמא כואבת ומבולבלת שלא מבינה על מה היא מדברת.

[...]

הגיע הזמן להפנות משאבים, תשומות, חינוך וגם נכונות לשלם מחירים בעבור הסיכוי שהנכדים שלנו, אם לא ילדינו, יגדלו על אדמה שמצמיחה חיים, שאפשר להפנותם לחלומות ולהגשמתם, לאהבות ולמימושן, לעשייה משמעותית ולתרומה לחברה, לפיתוח כישרונות, לחינוך ולחיים של כבוד לאדם באשר הוא.

קטעי ספרות ושירה

בין ההספדים ניתן לקרוא שירים או קטעי מקורות. קריאה בציבור מאפשרת למצוא מילים לצער ולאובדן. קטעי הקריאה הם הזדמנות לשתף את ציבור המלווים בטקס. יש שיבחרו להשמיע שיר או קטע מוזיקלי.

לכל זמן ועת לכל-חפץ תחת השמים:

ועת למות	עת ללדת
ועת לעקור נטוע.	עת לטעת
ועת לרפוא	עת להרוג
ועת לבנות.	עת לפרוץ
ועת לשחוק	עת לבבות
ועת רקוד.	עת ספור
ועת פנוס אבנים	עת להשליך אבנים
ועת לרחק מחבק.	עת לחבוק
ועת לאבד	עת לבקש
ועת להשליף.	עת לשמור
ועת לתפור	עת לקרוע
ועת לדבר.	עת לחשות
ועת לשנא	עת לאהב
ועת שלום.	עת מלחמה

משל הגוזל | אלי אליהו

רֵאִיתִי גּוֹזֵל שֶׁנִּשְׁמַט מִהֶקֶו אֶרְצָה,
וְהוֹרִיו נוֹתְנִים אֶת קוֹלָם מֵעֲלָיו.

וְהֵם אֵינָם יְכוּלִים לְהִשְׁיבוּ אֲלֵיהֶם,
וְהוּא אֵינּוּ יָכוֹל לְשׁוֹב עַל עֲקוּבוֹתָיו.

וַיַּדְעֵתִי כִּי יֵשׁ מְרַחֲקִים שָׁגָם כְּנַפִּים
לֹא יִגְמְאוּ וְשׁוֹם אֶהְבֶּה לֹא תִצְלַח.

הנה מוטלות גופותינו | חיים גורי

לדני וחבריו

ראה, הנה מטלות גופותינו שורה ארפה, ארפה.
פנינו שנו. המות נשקף מעינינו. איננו נושמים.
כבים נגהות אחרונים והערב צונח בהר.
ראה, לא נקום להלך בדרכים לאורה של שקיעה רחוקה.
לא נאהב, לא נרעיד מיתרים בצלילים עגבים ודמומים,
לא נשאג בגנים עת הרוח עוברת ביער.

ראה, אמותינו שחוחות ושותקות, ורעינו חונקים את בכים,
ומפץ רמונים מקרוב ודלקה ואותות מבשרים סערה!
האמנם תטמינונו כעת?
הו נקום, והגחנו שנית כמו אז, ושבנו שנית לתחיה.
נדדה אימים וגדולים ואצים לעזרה,
כי הכל בקרבנו עוד חי ושוצף בעורקים ולוהט.

לא בגדנו. ראה, נשקנו צמוד ומרקו כדורים, אשפתנו ריקה.
הוא זוכר מלותינו עד תם. עוד קניו להטים
ודמנו מתז בשבילים שעל-שעל.
עשינו ככל שנוכל, עד נפל האחרון ולא קם.
האמנם נאשם אם נותרנו עם ערב מתים
ושפתנו צמודות אל אדמת הסלעים הקשה?

רֵאָה, אֵיזָה לִיזָה גְדוֹל וְרָחַב.
 רֵאָה, פְּרִיחַת כּוֹכָבִים בְּמַחְשָׁךְ.
 נִיחוּחֵי אֲרָנִים. תִּקְבְּרוּנוּ כְּעֵת, וְרַגְבֵי הָעֶפֶר עַל פְּנֵינוּ.

פֶּה הַתִּיל סָמוּר, חֲפִירוֹת, פֶּה כָּלְנוּ יַחְדָּיו.
 יוֹם חֲדָשׁ, אֵל תִּשְׁכַּח! אֵל תִּשְׁכַּח!
 כִּי נִשְׁאֲנוּ שְׂמֵךְ, עַד הַמָּוֶת עָצַם אֶת עֵינֵינוּ.

הִנֵּה מוֹטְלוֹת גּוֹפּוֹתֵינוּ, שׁוֹרָה אֲרָכָה, וְאֵינָנוּ נוֹשְׁמִים.
 אֵד הָרוּחַ עֲזָה בְּהָרִים וְנוֹשְׁמֵת.
 וְהַבְּקָר נוֹלֵד, וְזָרִיחַת הַטְּלָלִים רִנְנָה.
 עוֹד נָשׁוּב, נִפְגֵּשׁ, נַחְזֹר כְּפָרָחִים אֲדָמִים.
 תִּפְּרִירוּנוּ מִיָּד, זֶה "מַחְלֶקֶת הַהָר" הָאֶלְמֶת.
 אֲזַ נִפְרָח. עֵת תִּדְּם בְּהָרִים זַעֲקֵת יְרִיָּה אַחֲרוֹנָה.

איך | טלי לטובי צקי

אני מחפשת אותך בפנות
 לא ממרקות עדין של הזכרון, בפתקים שנשמטו,
 בחלומות שלא באו עוד חשבון,
 באישוני אנשים שצדודיתך חלפה בהם.
 בדבקות,
 בוראת וממיתה,
 ממוטטת את זכרך עד שהוא נבט מתוך בבואתי
 שבמסך, הוכחה מעגלית משלמת:
 החפוש שלך אינו תואם אף מסמך -
 נסי מלים אחרות.
 נסי מלים כלליות יותר.

* | רעיה הרניק

וְלָדִים הֵם כְּמוֹ פְּרָחִים,
 אָסוּר לְקַטֹּף אוֹתָם
 וְלִהְחַזְיָקָם בְּכַף הַיָּד.

רַק לְזָכֹר מְרַחֵק. כְּמוֹ
 צְלוּם: צַעַד רֵאשׁוֹן אוֹ
 חֵיוֹן מֵתוֹדֵךְ שְׁנָה –

בְּגֵרוֹת נְבוֹכָה וּמְהַסְסָת,
 הָאֵמֶץ לְהִיּוֹת אָדָם,
 חֵיוֹן שָׁבוּ הַגָּבֵר וְהַיָּלֵד.

וְלַעֲבֹר. לְתֵת לָהֶם
 לְפָרֵחַ
 וְלֹא לַגֵּעַת. וְלֹא לְשֹׁכַח.

* | מאיה ויינברג

חִיִּינוּ כְּמוֹ פְּרָחִים.
 חֲרָצִיּוֹת יִתְאַרוּ זֹאת נְכוֹן.
 בְּמַיִם שְׁנֵתָנוּ
 בְּאֶדְמָה הַקְּיָמָת
 תַּחַת שְׁלֹטוֹן הַרוּחוֹת.
 פְּרָחָנוּ כְּכֹל יִכְלֹתָנוּ הַפְּתוּחָה
 מְנַסִּים לְהַרְחִיק מֵעֶבֶר לְשִׁבִּיל
 אֲבָל נְשֹׂאֲרִים בְּמִקּוֹם.
 בָּאוּ לְפִתְחָנוּ
 צָרוֹת-צָרְעוֹת וּפְרִי-נְסִים
 אֲבָל רַב הַיָּמִים נָדְמוּ כְּאוֹתוֹ הַיּוֹם.
 הִיִּינוּ יָפִים בְּזָכוֹת שְׁעֵתָנוּ הַקְּצָרָה
 בְּזָכוֹת חֵד פְּעֻמֵּי־תָנוּ
 מִתְנַחֲמִים בְּהִיוֹתָנוּ רַב.
 חִיִּינוּ כְּמוֹ פְּרָחִים בְּצֵל מְנוּף.

טעם המערכה | משה בלינסון

לא נרפין ראש ולא נשלים עם המערכה הזאת, ונסיק ממנה את כל המסקנות הפוליטיות והישוביות. וכשתיגמר המערכה, לא נראה את עצמנו חייבים ברגשי-תודה לשליטי הארץ, באשר החזירו לנו חוק ומשפט, אלא נתבע סדרים ומשטר אשר יבטיח אותנו מהישנות המערכה האיומה.

אך אם פי כמה תימשך המערכה, אם בקרבנות נוספים, אם בחלק גדול יותר של יצירתנו תעלה לנו – האם לא נעמוד בה? אחרינו: עבדות וניווון. לפנינו: קוממיות ועצמאות. זאת היא המערכה. עד מתי? כך שואלים. עד מתי? עד שכוחו של ישראל בארצו ידון למפרע לתבוסה כל התקפת האויב, באשר הוא שם; עד שהנלהב ביותר והנועז ביותר בכל מחנות האויבים באשר הם שם, ידע: אין אמצעי לשבור את כוח ישראל בארצו, כי הכרח-החיים איתו ואמת-החיים איתו, ואין דרך בלתי אם להשלים איתו. זהו טעם המערכה.

ג' תמוז תרצ"ו

בְּקֶשֶׁה | חיים גורי

אָנִי שָׁב וּמִתְפַּלֵּל אֶלֶיךָ וְעֵלֶיךָ,
 מִבְּקֶשׁ קִצָּת שְׁקֵט
 שִׁיקְרָב וַיִּמְשֵׁךְ וַיִּשְׁמַע.
 אֶת כֹּה זְקוּקָה לוֹ כָּל חַיִּיךָ,
 אֶת הַנְּשָׁלַחַת מִמְּלַחְמָה לְמִלְחָמָה.
 אָנִי שָׁב וּמִתְפַּלֵּל אֶלֶיךָ וְעֵלֶיךָ
 שְׁתִּזְכִּי סוּף סוּף לְנַחְמָה
 אֶפְלוּ לְקִצָּת שְׁעָמוּם,
 לְקִצָּת דְּמָמָה.
 מְגִיעַ לָךְ: עֲדִים לָךְ הַשָּׁמַיִם,
 עֲדָה הָאֲדָמָה.
 אַךְ עוֹד הָרָצִים שְׁבִים וּמְבֹשְׂרִים
 וְעוֹד חֲדָשׁוֹת קְרָבוֹת וְנִדְחָקוֹת מְעַבְרִים
 שָׁנָה וְעוֹד שָׁנָה.
 מְתִי תְנוּחֵי קִצָּת, אֶרְצִי. אֶרְצִי, מוֹלַדְתִּי הָעֲשָׂנָה.

חזון זכריה

כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת תְּחֻזְקֶנָּה יְדֵיכֶם
 הַשְּׁמָעִים בְּיָמִים הָאֵלֶּה אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מִפִּי הַנְּבִיאִים [...]

כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם שָׁכַר הָאָדָם לֹא נִהְיָה
 וּשְׁכַר הַבְּהֵמָה אֵינְנָה
 וְלִיוֹצֵא וְלִבָּא אֵין שְׁלוֹם מִן הַצָּר
 וְאֲשַׁלַּח אֶת כָּל הָאָדָם אִישׁ בְּרַעְהוֹ.
 וְעַתָּה לֹא כִימִים הָרֵאשִׁינִים אֲנִי לְשֹׁאֲרֵי הָעָם הַזֶּה [...]

כִּי זֶרַע הַשְּׁלוֹם הִגְפֹן תִּתֵּן פְּרִיָּה
 וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טָלָם
 וְהִנְחַלְתִּי אֶת שְׁאֲרֵי הָעָם הַזֶּה אֶת כָּל אֵלֶּה.
 וְהָיָה כַּאֲשֶׁר הָיִיתֶם קָלְלָה בְּגוֹיִם בֵּית יְהוּדָה וּבֵית יִשְׂרָאֵל
 כֵּן אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וְהָיִיתֶם בְּרֻכָּה
 אֵל תִּירָאוּ תְּחֻזְקֶנָּה יְדֵיכֶם.

זכריה ח, ט'-י"ג

קדיש ואל מלא רחמים

לאחר ההטמנה וכיסוי הקבר המשפחה תתכנס
סמוך לקבר לקריאה של דברים המהדהדים את קול
האדם ומצפוננו.
נהוג שהמשפחה מקריאה במשותף.

קדיש | הרב גלעד קריב

יתגדל זכרם של הרוגי קבוצי עוטף עזה וכל נרצחי
המערכה הנוראה בערים, ביישובים ובמושבים, וזכרם
של נופלי צה"ל, המשטרה וכוחות הבטחון.

ויתקדש צו החברות, הערבות ההדדית, מיי הקהלה,
אהבת הארץ, והדבקות בערכי היסוד של הציונות
ובערכי השיון, החרות והשלום.

מעין קדיש | עלי אלון, קיבוץ עין שמר

אֲשֶׁרִי הַהוֹלֵךְ בְּתֵלָם הַיּוֹם-יּוֹם הָאֶרֶץ עַד קֶצֶהוּ,
 אֲשֶׁרִי הַנֶּאֱמָן אֲשֶׁר לֹא לְאוֹת כְּתָף אֶת הַמֶּשָׁא הַכָּבֵד,
 אֲשֶׁרִי הַבוֹנֵה, הַנוֹטֵעַ, מְעַמֵּיק הַשְּׂרֵשׁ,
 עַב הַנְּזַע, אֲשֶׁר גַּם לְבוֹ, חֲלָבוּ וּמְאוֹדוֹ הַפְּרִיחוּ אֶת הָאֲדָמָה.
 אֲשֶׁרִי הַמְּגִשִּׁים חֲלוּמוֹת נְעוּרָיו
 הַלוֹכוֹ כְּבֵד - אֲבָל לְבוֹ כְּצִפּוֹר בֵּין הָעֵפָאִים.
 אֲשֶׁרִי הָעוֹצֵם עֵינָיו וּסְבִיבוֹ שְׁחוֹק-יְלָדִים
 הַמוֹלֵת בְּעֵלֵי הַחַיִּים וְהַכֶּנֶף, הַמְּלַאכָה וְהַחֲרֹשֶׁת
 וְרִשְׁרוֹשׁ הָעֲצִים אֲשֶׁר נָטַע.
 אוֹיֵר הַמוֹלֵדֵת יִמְתַּק לּוֹ, מְשׁוֹרֵת מִימֶיהָ וְעֵנִי לַחֲמָה.
 אֲשֶׁרִי וְכִי יֵאָסֵף אֶל הָאֲדָמָה, יִמְתַּקוּ לוֹ רַגְבֵי עֲפָרָה
 וְהָאֲדָמָה אֲשֶׁר חוֹנֵן וְהַרְוֵה - תִּשָּׁיב לְחִיקוֹ אֶהְבֵּה.

קדיש קיבוץ בית השיטה

יתגדל שם האדם, יתעלה פעל כפיו ויתברך בזכרונו
 על צרור מעלליו בימי חייו עלי אדמות,
 על שלא הספיק להשלימו,
 על החלומות שנטוו ונמוגו,
 על סגלות יקר ואף על חלשות אנוש שנגוזו.

פקד זכר האדם והד חייו בלבנו,
 בו מותר האדם הוא הזכרון, מעבר
 למחיצות הזמן.
 המשך החיים יצמיח פרקו לכאבנו
 וננצר את פרחי החיים לימים רבים.

קדיש קיבוץ נגבה | שלום סמיד

יתגדל שם האדם יתעלה פעל חיי ויתברך בזכרוננו
 על צרור מעלליו בימי חלדו ועל המעש שלא הספיק להשלימו.
 על החלומות שנטו - ונמוגו
 ועל סגלת יקר ואף חלשת אנוש שנגזו
 מבצע לדק הערפלי של הזמן.
 יזהיר זכר האדם והדי חיי
 כזהר הרקיע בלבנו ושמו לפני שמש ינון.
 כי מותר האדם הוא הזכרון מעבר למחיצות הזמן.
 לא בחשך שמו יכסה.
 ציו המשך החיים יצמיח פרקו לכאבנו המשקע.
 הזמן במהלכו ירחם. וננצר את כל פרי חיי לימים רבים.
 יתגדל וישתבח. יהי שמו לעולם, לפני שמש ינון שמו.

קדיש מקומי | אהוד רבין, קיבוץ עין החורש

יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ הָאָדָם וּפְעָלוֹ,
אֲשֶׁר מִסִּכַּת חַיָּיו בְּעוֹלָמְנוּ בָּאָה אֶל סוֹפָה.
יִתְקַדֵּשׁ הָאָדָם הַנֶּאֱסָף הַיּוֹם אֶל אֲדַמַּת [שם הישוב].

יִתְבָּרַךְ בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו וּבִיצְרֵי רוּחוֹ,
בְּכוֹנְנֹתָיו הַטּוֹבוֹת וּבְכֹל שֶׁצִּלְחָה דְרָכּוֹ,
בְּמַעֲשֵׂה יוֹמָיוֹם שֶׁל חֲלִין וּבִימֵי מוֹעֵד.
יִשְׁתַּבַּח הָאָדָם בְּיַחְדּוֹ אֲשֶׁר צָרַף אֶל יַחַד הַמָּקוֹם,
בְּחוּט הַמִּיָּחַד לוֹ שֶׁשָּׂזַר בְּרַקְמַת הַחַיִּים הַמְשִׁתֶּפֶת.
יִתְגַּדֵּל הָאָדָם בְּאוֹר שֶׁהֵבִיא לְהַנִּיס חֶשֶׁךְ,
בְּיָפָה שֶׁהֵבִיא לְצַבֵּעַ אֶת הַכְּעוֹר,
בְּטוֹב שֶׁהֵבִיא לְגַרֵעַ מֵהָרַע.

יְסַלַח הָאָדָם עַל רַגְעֵי חֲלָשְׁתּוֹ אִם עוֹרְרוּ עָלָיו כְּעַס וְרִיב,
אִם הִקְשִׁיחוּ שְׁעוֹת בֵּינוֹ לְבֵינֵינוּ.

יְהִי הַזְכָּרוֹן הַשְּׂמוּר בְּלִבָּבוֹת וּבְנוֹף הַמָּקוֹם הַמְשֻׁד לַחַיִּים שֶׁבָּאוּ
אֶל קֶצֶם.

יִשָּׂא הַחַי בְּזִכְרוֹנוֹ אֶת זְכָרוֹן הַהוֹלֵךְ.

יִחַרַת שְׂמוֹ/שְׁמָהּ שֶׁל [שם הנפטר] עַל לוֹחַ הַחַיִּים הַמְפַכֵּים שֶׁל
בֵּית [שם הישוב] מְרֵאשִׁית וְאֶל יָמֵים יְבוֹאוּ.

תתגדל ותתקדש | הרבה ליאורה אזרחי-ורד

תתגדל ותתקדש נשמתך
 בעולם הזה, שהבאת אליו ברכות כה רבות
 ובעולמות אחרים, רחוקים מכאן.
 את, שעשית למען אהוביך ואוהבי שמך.
 מצאי מנוחה טובה
 נוחי מעמלך
 יפי חייך ומעשיך יהיו נר לרגלינו.
 מתוך הדמעות
 יאירו לנו מעשי חייך וחיוךך הטוב,
 שבחך, שירת חייך, הנחמה שהבאת
 אלה ינחו אותנו במעגלי צדק.
 עשי שלום עבורנו
 עבור כל בני ביתך
 ועם ישראל
 ויושבי תבל.

אל מלא רחמים | עדי קיסר

היָלָדִים
חֲסָרֵי הָאוֹנִים
הַזְקֵנִים
שֶׁלֹּא יְכוּלִים לְרוֹץ מֵהָר
לְעוֹף כְּמוֹ צְפוּרִים
הַנָּשִׁים
שֶׁלֹּא לָמְדוּ לְהִתְחַבֵּא
לְרֵמוֹת לְשִׁמּוֹן לְהִסְתִּיר
שֶׁלֹּא הִצְלִיחוּ לְהִגֹּן עַל הַפְּנִים
שֶׁלֹּא יְכוּלִים לְזוּז מִמְקוֹמָם.
הַעֲצִים.

אל מלא רחמים | יהודה עמיחי

אֶל מְלֵא רַחֲמִים,
 אֶלְמֵלֵא הָאֵל מְלֵא רַחֲמִים
 הָיוּ הַרְחָמִים בְּעוֹלָם וְלֹא רַק בּוֹ.
 אָנִי, שְׁקִטְפֹתִי פְּרָחִים בְּהַר
 וְהִסְתַּכַּלְתִּי אֶל כָּל הָעֲמָקִים,
 אָנִי, שֶׁהִבֵּאתִי גּוֹיֹת מִן הַגְּבְעוֹת,
 יוֹדֵעַ לְסַפֵּר שֶׁהָעוֹלָם רִיק מֵרַחֲמִים.

אָנִי שֶׁהֵייתִי מְלֹךְ הַמְּלַח לְיַד הַיָּם,
 שֶׁעֲמַדְתִּי בְּלִי הַחֲלָטָה לְיַד חִלּוּנִי,
 שֶׁסִּפְרֹתִי צְעָדֵי מְלֹאכִים,
 שֶׁלְּבִי הָרִים מִשְׁקָלוֹת פָּאָב
 בְּתַחֲרִיּוֹת הַנּוֹרָאוֹת.
 אָנִי שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ רַק בְּחֶלֶק קָטָן
 מִן הַמְּלִים שֶׁבַּמְּלוֹן.

אָנִי, שֶׁמִּכְרַח לְפִתּוֹר חִידוֹת בְּעַל פְּרָחֵי
 יוֹדֵעַ כִּי אֶלְמֵלֵא הָאֵל מְלֵא רַחֲמִים
 הָיוּ הַרְחָמִים בְּעוֹלָם
 וְלֹא רַק בּוֹ.

קדיש מסורתי

וְתַגְדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ שְׁמִיָּהּ רַבָּא. [הקהל עונה "אמן"]
 בְּעֶלְמָא דִּי בְרָא, כְּרַעוּתָהּ. וְיִמְלִיז מַלְכוּתָהּ, וְיִצְמַח פְּרָקְנָה,
 וְיִקְרַב מְשִׁיחָהּ. [אמן]
 בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל-בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּעַגְלָא וּבְזָמוֹ קָרִיב,
 וְאִמְרוּ אָמֵן.
 יְהֵא שְׁמִיָּהּ רַבָּא מְבָרַךְ, לְעַלְמֵי עֲלַמְיָא,
 וְיִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה
 וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְרִיזָה הוּא. [אמן]
 לְעֵלָא מִן-כָּל-בְּרַכְתָּא, שִׁירְתָּא, תְּשַׁבְּחָתָא וְנִחְמָתָא דְאִמְרוּ
 בְּעֶלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן. [אמן]
 יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמֵיָּא וְחַיִּים עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל
 וְאִמְרוּ אָמֵן. [אמן]
 עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמְרוֹמָיו, הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עֲלֵינוּ, וְעַל כָּל-
 עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל, [*], וְאִמְרוּ אָמֵן. [אמן]

[*] אפשר להוסיף: "ועל כל יושבי תבל".

קדיש מסורתי - תרגום

יתגדל ויתקדש שמו הגדול בעולם אשר ברא כרצונו, וימליך
מלכותו - ויצמיח גאולתו ויקרב משיחו בחייכם ובימיכם, ובחיי
כל בית ישראל - במהרה ובזמן קרוב ואמרו אמן.

יהא שמו הגדול מבורך - לעולם ולעולמי עולמים, יתברך
וישתבח - ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר - ויתעלה ויתהלל
שמו של הקדוש ברוך הוא, למעלה מכל הברכות והשירות,
התשבחות והנחמות - הנאמרות בעולם, ואמרו אמן.

יהא שלום רב מן השמיים - וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל -
ואמרו אמן.

עושה שלום במרומיו - הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל -
[*] - ואמרו אמן.

[*] אפשר להוסיף: "ועל כל יושבי תבל".

יזכור

באזכרות ובערבי זיכרון נבקש לבטא את האופן בו נישא זיכרון יקירינו אל היומיום. אירועים אלו הינם הזדמנות לקשור את זיכרון היחיד באבל קהילתי ולאומי.

יש כוכבים | חנה סנש

יש כוכבים שאורם מגיע ארצה,
רק כְּאֶשֶׁר הֵם עֲצָמָם אֶבְדוּ וְאֵינָם.
יש אֲנָשִׁים שְׁזִיו זְכָרָם מֵאִיר
כְּאֶשֶׁר הֵם עֲצָמָם אֵינָם עוֹד בְּתוֹכָנוּ.
אורות אלה המְבַהֲקִים בְּחֶשֶׁכֶת הַלַּיַל –
הם הם שְׁמֵרָאִים לְאָדָם אֶת הַדֶּרֶךְ.

אֵלֶּה אֲזַכְּרָה וְאֶשְׁפָּכָה
עָלַי נִפְשִׁי

תהילים מב, ה'

מתי | רחל

"רק המתים לא ימותו", י. ש. ק.

הם בלבד נותרו לי, רק בהם בלבד
לא ינעץ המות ספינו החד.

במפנה הדרך, בערב היום
יקיפוני חרש, ילווני דם.

ברית אמת היא לנו, קשר לא נפרד
רק אשר אבד לי – קנני לעד.

נזכור | נתן שחם

על ראש שמחתנו נעלה זכר אחינו ואחיותינו אשר לא זכו
 לחוג עמנו ביום הזה.
 אשר חרשו – ולא זרעו, זרעו – ולא קצרו, קצרו – ולא
 אספו הגורנה.
 אשר נטעו עץ – ולא אכלו את פריו.
 סללו נתיב – וכרעו נפלו לצידו.
 אשר בנפשם הביאו לחמם ובגופם הקימו בית.
 נזכור את נאמני ביתנו, אשר חפרו יסוד, ולא זכו להציב כותל,
 אשר הציבו כותל – ולא באו תחת קורת גג.
 אשר היו עמנו בראשית הדרך, בתקווה, בחרדה ובמלחמה –
 ולא זכו להגיע אל המנוחה ואל הנחלה.
 נהיה אנחנו נחלתם ומנוחתם.
 תהא נפשם צרורה בצרור חיינו,
 ותהא שתיקתם נשמעת בהמולת חוגגינו,
 ורוחם, רוח עז, על כל מעשי ידינו.
 בעמל כפינו, בשחוק ילדינו, יינשא זכרם אל יום חדש.

יזכור

אתם הלכתם מאיתנו
 לא תחוננו עוד אדמתינו בתבונת כפיכם,
 צעדיכם לא יעלו עוד הדם במשעולינו
 צללי ערבית לא ישקו עוד מצחכם הלוהט,
 ובכי התינוקות האובד בדומית הליל – מי ישמענו?
 כי אתם הלכתם מאתנו.

טוונו חלומות ולא נוסיף עוד,
 ולא נלך יחדיו בשדות פרחי הבר.
 אתם, שכה חזקתם, תאבי מעש ודעת,
 אתם, שכה שאבתם אבק דרכים יומם ורוח גבעותינו לילה,
 התחשו?? ולא תשמעו מה רנן מתרונו בצל העצים?
 מה צחוק מתגלגל בעצרת? ולהג עלמות?

אתם תהיו בעצרתנו!!
 כי לא שכחנו דמכם,
 רעים לשבט החלוצי, אנשי פלאות נסתרים,
 מה היה לכם?

מי בחולי ומי ביד מרצחים,
 מי על משמרתו ומי ביגונו,
 מי בנעוריו ומי בשיבתו,
 כולכם נתתם מנשמת אפכם לגבעות הצחיחות.

נדליקה נר צח ותמים, נר הנשמה.
 כי אתם הלכתם מאתנו.

החיטה צומחת שוב (2023) | עפרי יוגב

זה לא אותו הנגב	שדות שפוכים הרחק
זה לא אותו הבית	מאופק ועד סף
אתם אינכם, ומי יוכל לשוב	וריח פרדסים בנחל בשור
הקו במחרשה	ועל הנגב כבר יורד ליל סתיו
ובשמיים עיט	ביופי שעוד לא היה כמוהו
והחיטה צומחת שוב	
	זה לא אותו הנגב
וכל מה שהיה	זה לא אותו הבית
האם יהיה לעד?	אתם אינכם, ומי יוכל לשוב?
זרח השמש, שוב השמש בא	הקו במחרשה
עוד השירים שרים, אך איך יוגד	ובשמיים עיט
כל המכאוב	אך החיטה צומחת שוב
וכל האהבה	
	ומן שדה חרוך
הן זה אותו הנגב?	הרקפות צומחות
הן זה אותו הבית?	ועל הדשא ילד וכלבו
וחלקכם כבר לא יוכלו לשוב	מואר החדר ויורדים לילות
ואיך יקרה, ואיך יקרה	על מה שבו
ואיך יקרה עדיין	ומה שבליבו
שהחיטה תצמח לה שוב?	
ואיך יקרה, ואיך יקרה	
ואיך יקרה שעדיין	
שהחיטה תצמח לה שוב	

על קירות בארי | אנדד אלדן

על קירות בארי כתבתי קורותיה
 ממקורות ומעמקים קרועי קר
 עת קראו את הקורה בפאב ואורותיה
 נפלו לערפל ואפלת לילה ויללה כמקור
 לתפלה כי נפלו ילדיה ודלת נעולה
 לרחמי שמים נושמים שממה ושכול
 הורים ללא רחמים מי ינחם כי קללה
 לוחשת אל טל ומטר ומתר לבבות למי שיכול
 יש שעה רוחשת חשך אדן יש שחר והלה

תוספות

למקורות שבילקוט
ולמקורות נוספים

שירים לעת אבלות:
רשימת השמעה

רשימת מקורות

© כל הזכויות שמורות למחברים ולאקו"ם.

תודה ליוצרים ולמנהלי העזבונות על השימוש ביצירות.

הנה תמו יום קרב וערב, נתן אלתרמן, מתוך: "עיר היונה", הקיבוץ המאוחד, 1978

זמן שבור, יחזקאל רחמים, מתוך: "דיו מרחקים", פרדס, 2018

ארץ ישראל, ע. הלל, מתוך: "כל השירים", הקיבוץ המאוחד, 2013

הוא היה, יחיאל מוהר, מתוך: "מילים בסוף הדרך", ידיעות אחרונות, 2013

הנה מוטלות גופותינו, חיים גורי, מתוך: "פרחי אש", הקיבוץ המאוחד, 1949

משל הגוזל, אלי אליהו, מתוך: "איגרת אל הילדים", עם עובד, 2018

איך, טלי לטוביזקי, מתוך: "נסי מלים כלליות יותר", קשב לשירה, 2010

ילדים הם כמו פרחים [...], רעיה הרניק, מתוך: "שירים לגוני", הקיבוץ המאוחד, 1983

חיינו כמו פרחים [...], מאיה ויינברג, מתוך: "מהיד אל הפה", פרדס, 2021

בקשה, חיים גורי, מתוך: "אל המקום האחר", הקיבוץ המאוחד, 2020

אל מלא רחמים, עדי קיסר, מתוך "מוזיקה גבוהה", ערס פואטיקה, 2016

אל מלא רחמים, יהודה עמיחי, מתוך: "שירים 1948-1962", שוקן, © כל הזכויות שמורות

להוצאת שוקן, 2002

על קירות בארי, אנדד אלדן, מתוך: "שש שעות שחר, שירים ללירז", הקיבוץ המאוחד, 2016

ואחר כל אלה - הגשם, יהודה עמיחי, מתוך: "שירים 1948-1962", שוקן, © כל הזכויות

שמורות להוצאת שוקן, 2002

יתר המקורות בילקוט, מתוך ארכיון החגים הקיבוצי.

ואחר כל אלה – הגשם | יהודה עמיחי

ואחר כל אלה – הגשם.
ראי, גם אנחנו, כמוהו,
נמטרים יחדיו
למקבלת אותנו ואינה זוכרת,
לאדמה האביבית.

מכון שיטים - ארכיון החגים הקיבוצי

machon@chagim.org.il

04-6536344

www.chagim.org.il

